

23.09.2021

Група № 31

Мегей А.В.

Всесвітня історія

Урок № 5

Тема: Китай в повоєнний період

Мета уроку: розкрити особливості розвитку Китаю у другій половині ХХ- на початку ХХІ ст.; охарактеризувати соціально-економічні експерименти китайських комуністів; розкрити особливості культу особи Мао Цзедуна.

Хід уроку

1. ПРОГОЛОШЕННЯ КНР

1.1. Боротьба між Гомінданом і Комуністичною партією Китаю

У 1945 р. завершилося звільнення Китаю від японської окупації. У країні діяв законний уряд на чолі з лідером Гоміндана (Національної партії) Чаном Кайші. Компартія Китаю (КПК) на чолі з Мао Цзедуном рвалася до влади; СРСР надавав їй усебічну підтримку.

Навесні 1946 р. війська Гоміндана рушили в наступ на північ. До 1947 р. вони володіли ініціативою, але потім у контрнаступ перейшла Народно-визвольна армія Китаю (НВАК). Успіхи комуністів сприяли: розпочата аграрна реформа, у ході якої землю перерозподіляли на користь селян; військові реквізіції гомінданівців; корупція.

У 1949 р. війська НВАК захопили Пекін, а навесні завершили розгромлення військ Гоміндана. У вересні 1949 р. у Пекіні була створена Центральна народна урядова рада (ЦНУР) на чолі з Мао Цзедуном. ЦНУР офіційно перейняла владу в країні.

Особа в історії

Мао Цзедун (1893-1976 pp.) — комуністичний лідер Китаю в 1949-1976 pp. Народився в родині заможного селянина. У 13 років Мао покинув навчання в школі через суворі методи виховання вчителя, який часто бив учнів. Після школи Мао служив в армії, звідки дезертирував після революції 1911-1913 pp. У 1913-1918 pp. навчався в педагогічному училищі, потім працював у бібліотеці Пекінського університету. У ці роки його захопили ідеї соціалізму й анархізму. У 1921 р. Мао став одним із засновників КПК. З 1923 р. — на партійній роботі. Один з лідерів визвольної боротьби проти японських загарбників. У 1943 р. Мао обійняв посаду голови ЦК КПК. З 1949-го — керівник КНР. Культ особи Мао Цзедуна досяг особливо великого масштабу в 1960-х роках.

Після смерті «Великого керманича» китайські комуністи виробили офіційну точку зору, відповідно до якої Мао «на чотири п'ятирічні був правий і на одну п'ятирічну помилувався».

1.2. Проголошення КНР

1 жовтня 1949 р. на центральному майдані Пекіна відбулася урочиста церемонія проголошення Китайської Народної Республіки (КНР). КПК установила свій повний контроль у країні.

Чан Кайші, якого підтримували США, зі своїми прихильниками емігрував на о. Тайвань, де формально було збережено колишнє державне утворення — Китайську Республіку. Держава обрала капіталістичний шлях розвитку і претендувала на місце єдиного представника Китаю на міжнародній арені.

2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ КИТАЙСЬКИХ КОМУНІСТІВ

2.1. Початок «соціалістичних перетворень»

Керівництво КНР обрало радянську модель побудови суспільства. Під час двомісячного візиту Мао в СРСР (грудень 1949 р. — лютий 1950 р.) було підписано Договір про дружбу, союз і взаємну допомогу між СРСР і КНР (1950 р.). У Кремлі КНР розглядали як «форпост соціалізму в Азії». Зі свого боку, Мао не шкодував компліментів на адресу Сталіна попри те, що радянський диктатор досить скептично ставився до «революційної теорії» та діяльності Мао Цзедуна.

Протягом життя Мао Цзедун їздив за кордон тільки два рази, і обидва — у СРСР. На фото — Мао Цзедун і Йосип Сталін під час первого візиту Мао до Москви, грудень 1949 р.

У 1954 р. відбулася перша сесія нового парламенту — Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП). Головою КНР обрали Мао Цзедуна, а прем'єром Державної ради (уряду) — Чжоу Еньлая.

Початок «соціалістичних перетворень» веде відлік з реалізації первого п'ятирічного плану (1953—1957 рр.). За випробуванням радянським зразком було здійснено суцільну кооперацію сільського господарства. За допомогою СРСР побудовано понад 500 великих промислових підприємств і об'єктів.

Після ХХ з'їзду КПРС і критики культу особи Сталіна відносини із СРСР різко погіршилися. Мао вирішив будувати соціалізм «більше, швидше, краще й ощадливіше» і розпочати змагання з Радянським Союзом у «просуванні до щасливого комуністичного суспільства». Для економічного мислення Мао Цзедуна була характерна стратегія «людського моря» — розв'язання всіх проблем завдяки використанню величезних мас працездатного населення.

2.2. «План трьох червоних прапорів»

У травні 1958 р. КПК під керівництвом Мао приймає авантюрний «план трьох червоних прапорів». Малися на увазі «великий стрибок», створення «народних комун» і здійснення побудови соціалізму.

Відповідно до планів маєтів, «великий стрибок» протягом дуже короткого часу мав перетворити Китай на одну з найбільш економічно розвинених країн світу. Наслідуючи приклад СРСР, КПК планувала до 1963 р. збільшити випуск промислової продукції в сім разів. Сотні мільйонів людей працювали на будівництві каналів та інших гіантських споруджень. У цей час виникло гасло «Три роки заповзятої праці — 10 тисяч років щастя!».

Саморобні селянські «доменні печі» не могли забезпечити належної якості виплавленої сталі

Особливу увагу приділяли виплавленню сталі, яке планували збільшити з 10 до 100 млн тонн на рік. Завдання було зрозумілим, цілі визначені — і вся країна з ентузіазмом взялася виплавляти сталь. Усюди споруджували сталеливарні майстерні, у яких селяни після довгої роботи в полі плавили метал. Доходило до того, що селяни, не маючи відповідних знань і досвіду, виробляли сталь навіть у печах своїх власних будинків, які опалювали дровами.

Тяжка праця мільйонів людей дала приріст обсягів виплавки сталі на 45 % у 1958 р. і на 30 % у 1959 р. Але цю сталь не можна було ніде використовувати. Лише в 1960 р. уряд усвідомив, що виробляти сталь низької якості не має сенсу. Багато печей припинили свою роботу, а обсяги виплавки зменшилися порівняно з 1958 р.

Поставивши завдання збільшити сільськогосподарське виробництво у 1958—1963 рр. у 2,5 раза, китайські комуністи планували створити масові селянські комуни (по 20 тис. осіб у кожній), де майно кожного члена буде передане в загальне користування. Потім планувалося повністю відмовитися від грошей.

До «народних комун» на селі увійшло 90 % населення країни. У власність комун перейшли всі засоби виробництва, усуспільнювалися навіть домашня птиця, посуд тощо. Селяни строєм ходили на роботу, спільно харчувалися в їdalnі. Усі одержували одинаковий пайок.

Найяскравішою ілюстрацією волонтеризму маєтіських експериментів була кампанія проти сільськогосподарських «четириох шкідників»: щурів, комарів, мух і горобців. Пропаганда пояснювала, що горобці масово поїдають зерна врожаю, завдаючи національному господарству збитків.

Кампанія проти «горобців-шкідників»

Рік потому врожаї справді стали ліпшими. Але не забарилися й наслідки відсутності горобців — гусениці та саранча, які зжирали все, що посходило. Раніше такого не траплялося, бо горобці харчувалися шкідниками. Унаслідок нашестя сарани врожаї зменшилися настільки, що в країні настав голод, який забрав близько 30 млн людських життів.

Подробиці

Відомо, що горобець не може перебувати в повітрі більше 15 хв. Отже, усі китайські селяни, школярі, міщани мали протягом цього часу кричати, гамселити в барабани, розмахувати ганчірками і палицями, стоячи на дахах будинків, аби налякати птахів і позбавити їх прихистку. Виснажені пташки падали на землю мертвими або їх добивали учасники дійства. Пізніше китайці визнали, що кампанія була помилковою. Мао Цзедун прийняв рішення припинити боротьбу з горобцями, а четвертим шкідником замість них «призначили» жуків. Щоби відновити втрачене птаство, горобців до Китаю завозили з Канади і СРСР.

Проте найважливішою причиною голоду була колективізація, що привела до зменшення врожаїв. Стало очевидним, що курс на «великий стрибок до соціалізму» зазнав краху. Скоротилося виробництво промислової і сільськогосподарської продукції. Країна голодувала. Потрібно було знову, як після війни, відновлювати економіку, і КПК у 1961 р. проголосила «курс на регулювання економіки». Більшу частину «народних комун» розпустили, селянам знову дозволили тримати дрібну худобу і птицю, займатися кустарними промислами й торгувати на ринку.

Мао Цзедун визнав, що реформи «великого стрибка» були помилковими. Однак чи щиро він це зробив? Почувши критику на свою адресу, Мао Цзедун розпочав відкриту боротьбу зі своїми супротивниками.

2.3. «Культурна революція»

Події 1966-1976 рр. у Китаї, що дістали назву «культурна революція», нічого спільногого з культурою не мали.

Терміни і поняття

Китайська «культурна революція» — цілеспрямована кампанія Мао та його прихильників проти критиків і опозиціонерів тоталітарного режиму, проти середнього класу й інтелігенції, що мала на меті зміцнити диктатуру Мао Цзедуна як єдиного «вождя» Китаю.

«Велика пролетарська культурна революція», проголошена в Пекіні у 1966 р., повинна була повністю перебудувати життя суспільства і прибрати з дороги «зрадників», що заважали будувати «зразкове комуністичне суспільство» відповідно до вчення Мао.

Маоїсти зробили ставку на молодь — загони хунвейбінів та цзаофанів, які громили партійні комітети й міністерства, захоплювали підприємства й університети, влаштовували показові судилища над «ворогами революції».

Демонстрація трудящих

Публічне приниження «ворогів народу» під час «культурної революції»

Терміни і поняття

Хунвейбіни, або «червоні охоронці» — загони погромників часів «культурної революції», що складалися зі старших школярів і студентів.

Цзаофани, або «бунтарі» — загони, що складалися з молодих робітників.

Озлоблені кризою й осліплени ідеями та гаслами Мао, хунвейбіни і цзаофани фактично господарювали в містах: вони зривали з перехожих закордонний одяг, голили тих, хто носив модні зачіски, розбивали вітрини магазинів. На вулицях горіли величезні багаття з «буржуазних» книжок і платівок, були розграбовані бібліотеки й музеї.

Усунувши за допомогою молодіжних бандитських формувань своїх ворогів, Мао Цзедун наприкінці 1967 р. віддав наказ міністру оборони Лінью Бяо взяти ситуацію в країні під контроль армії. Близько 10 млн хунвейбінів та цзаофанів відправили в села на «перевиховання».

2.4. Культ особи Мао Цзедуна

Режим особистої влади Мао Цзедуна спирається на партійно-державну бюрократію — партійних, військових і господарських функціонерів, яких налічувалося близько 30 млн осіб. Вони мали певні пільги й міцно за них трималися.

Пригадайте найяскравіші, на Ваш погляд, приклади використання пропаганди за тоталітарних режимів.

Велику роль в укріпленні комуністичної диктатури відігравала пропаганда, що є характерним для тоталітарних режимів.

Ідеологічним стрижнем комуністичного режиму в Китаї був культ особи Мао Цзедуна. Мао називали не інакше, як «Червоне сонце» і «Великий керманич». Портрети Мао обов'язково були в будинках китайців, вони заполонили вулиці міст і сіл. Сам Мао вміло маніпулював свідомістю народу, неодноразово поєднував зневагу до людей (відомий його вислів: «Народ — це чистий аркуш паперу, на якому можна написати будь-які ієрогліфи») з тезою про те, що історію створює саме народ.

Усе доросле населення Китаю мало при собі червоні книжечки з висловами «Великого керманича» та вказівками великого Мао Цзедуна з усіх питань життя — «Цитатник Мао». Видання літературних творів масово знищували, щоб у китайців не було вибору і вони могли вивчати лише праці їхнього лідера.

2.5. Зміни в зовнішньополітичному курсі

У 1957 р. Мао Цзедун вдруге і востаннє виїхав за кордон — у СРСР, де він уявив участь у нараді представників комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн. Після смерті Й. Сталіна Мао прагнув посісти місце лідера міжнародного комуністичного руху й намагався використати для цього трибуну московської наради. Проте більшість її учасників відхилила ідеї та жорсткі пропозиції китайського вождя.

На початку 1960-х років загострилися радянсько-китайські відносини. Мао Цзедун виступив проти розвінчення культу особи Сталіна М. Хрущовим. Суперечки радянських і китайських комуністів призвели до згортання економічних, торговельних зв'язків. Конфронтація призвела навіть до зіткнення збройних сил КНР і СРСР у березні 1969 р. на о. Даманський. 1970-ті роки були відзначеннем стратегічним протистоянням і небаченим скupченням військ на радянсько-китайському кордоні.

З 1964 р. Китай став ядерною державою. Мао вважав за необхідне прискорити процес світової революції. Для її перемоги лідер КПК визнавав можливістю загибелі мільйонів людей у ядерній війні.

3. КИТАЙ ПІСЛЯ МАО ЦЗЕДУНА

9 вересня 1976 р. Мао Цзедун помер. Усередині політбюро ЦК КПК виокремилося угруповання з чотирьох впливових функціонерів — висуванців «культурної революції» — Цзян Цінь (удова Мао) і троє її сподвижників. Це угруповання, відоме під назвою «банда чотирьох», прагнуло захопити владу в країні.

У жовтні 1976 р. політбюро ЦК КПК, від імені якого виступив новий глава уряду Хуа Гоfen, позбавило влади «банду чотирьох». Хуа Гоfen став лідером КПК. Цією акцією завершився десятилітній період «культурної революції».

Судовий процес над «бандою чотирьох» вилився в осуд практики періоду «культурної революції». Уперше пролунала критика на адресу самого Мао Цзедуна. У цей час посилювалась група реформаторів-прагматиків на чолі з Деном Сяопіном. Прагматичний Ден критикував політиків, які понад усе переймалися збереженням «чистоти ідей соціалізму». Йому належить вислів: «Не має значення, якого кольору кішка — чорного чи білого. Аби вона ловила мишей».

Особа в історії

Ден Сяопін (1904-1997 pp.) — політичний і державний діяч. У віці 16 років виїхав до Франції, де працював і навчався. У 20 років став членом КПК. У 1924 р., щоб уникнути арешту, виїхав до СРСР. Після повернення на батьківщину служив у Червоній армії Китаю. Учасник Руху Опору проти японських загарбників. Після 1949 р. був заступником прем'єра Держради КНР, у 1956-му — генеральним секретарем ЦК КПК. Далеко не завжди підтримував авантюрні ідеї Мао. У 1966 р. був знятий з усіх посад. Повернувся до політичної діяльності у 1973 р., але був повторно репресований у 1976 р. Поновлений на всіх посадах тільки в 1977 р., після смерті Мао. З 1978 р. став найвпливовішим політичним діячем Китаю, ініціатором і головним організатором реформ, хоча і не обіймав перших посад у КПК і державі. З 1989 р. — у відставці.

4. КУРС РЕФОРМ ДЕНА СЯОПІНА

Не відмовляючись від соціалістичних догм, китайські реформатори на чолі з Деном Сяопіном почали здійснювати глибокі економічні перетворення в країні. З грудня 1978 р. розпочався відлік часу впровадження програми «четириох модернізацій»: у промисловості, сільському господарстві, науково-технічній сфері й освіті, а також у військовій сфері.

У сільському господарстві на зміну «народним комунам» прийшов сімейний підряд: землю за договором передавали селянам, які після виконання його умов могли вільно розпоряджатися результатами своєї праці. В особисту власність селян поступово переходила і сільськогосподарська техніка. Держава відновила вільні ринки, почала розвивати багатогалузеву систему господарства в сільській місцевості. Різко зросли матеріальні стимули для селян.

У 1984 р. розпочали здійснювати реформи в промисловості. Державні заводи переводили на госпрозрахунок. Заохочувався розвиток малого й середнього бізнесу, створювалися вільні економічні зони за участю іноземного капіталу.

Із середини 1980-х років розпочалося здійснення реформ у науково-технічній сфері й освіті, що включали: передачу відповідальності за початкову освіту на місцеву владу; сприяння розвиткові професійно-технічної освіти; впровадження 9-річного обов'язкового навчання в школах; значне збільшення державного фінансування освіти; розширення самостійності вищів.

У результаті впровадження ринкових елементів в економіку темпи зростання виробництва у 1980-х роках становили рекордні у світі 11—12 % на рік. Китай зробив могутній економічний ривок, випередивши за рівнем ВВП багато розвинених країн Європи.

У жовтні 1992 р., на XIV з'їзді КПК, було поставлено завдання побудувати «соціалізм з китайською специфікою».

5. КИТАЙ на зламі ХХ-ХХІ ст.

5.1. Суспільно-політичні процеси

Бурхливе економічне зростання в Китаї у 1980-х роках не супроводжувалось ліквідацією комуністичної диктатури та побудовою демократичного суспільства. Невдоволення відсутністю політичних перетворень вилилося навесні 1989 р. в мільйонні мітинги студентства, інтелігенції, робітників. Проте влада за допомогою військової сили розігнала студентів, які зібралися на майдані Тяньаньмень у Пекіні.

Китайські лідери отримали певні уроки з подій 1989 р. і змін, що відбулись у країнах Східної Європи. Вони почали рішуче звільнення економіку від контролю держави.

Сьогодні в країні діє конституція 1982 р., що дісталася назву «конституція модернізованого соціалізму». У ній закріплена керівна роль Комуністичної партії Китаю, що визначає розвиток країни.

Сі Цзіньпін

З 2012 р. Генеральний секретар КПК (найбільшої партії у світі), а з 2013 р. і до сьогодні Голова Китайської Народної Республіки — Сі Цзіньпін.

У світі Пекін часто критикують за порушення прав людини. Китай проводить жорстку політику в Тибеті, переслідує інакомислячих.

5.2. Економічний розвиток Китаю

У 1997 р. до Китаю перейшла британська колонія Гонконг (Сянган), у 1999 р. — португальська колонія Макао (Аомінь). Протягом 50 років на нових територіях КНР зберігатимуться існуючі там системи господарювання.

Сучасна економіка Китаю за обсягом ВВП у 2010 р. стала другою у світі після США. Частка китайської економіки в глобальному аспекті становить понад 20 % (США — 25 %). Сьогодні третину всіх комп'ютерних компонентів у світі виробляють у КНР.

Сучасне китайське місто Шанхай

Так, обсяг зовнішньої торгівлі Китаю в 2018 р. виріс на 9,7 % і склав 4,5 трлн дол. США, що стало новим рекордом. Незважаючи на «митні війни», профіцит торговельного балансу КНР та США у 2018 р. став рекордним за останні 10 років. На Китай припадає 20 % світового продажу товарів легкої промисловості. У багатьох сегментах ринку частка китайської продукції ще більша.

В Україні, наприклад, продаж товарів «made in China» становить близько 80 % всього вітчизняного ринку одягу та взуття.

Свідченням провідних позицій сучасного Китаю в науково-технічному прогресі є успіхи країни в освоєнні космосу.

5.3. КНР на міжнародній арені

У 1971 р. були відновлені права країни в ООН. КНР стала постійним членом Ради Безпеки ООН. Після 1985 р. відбулася нормалізація відносин між КНР і СРСР.

У 1970—1980-х роках тривав конфлікт КНР із В'єтнамом.

На початку ХХІ ст. КНР дотримується нейтральної зовнішньої політики. Однією з ключових проблем для КНР є відносини з Тайванем. Ден Сяопін ще у 1983 р. висунув концепцію мирного об'єднання континентального Китаю і Тайваню на основі концепції «одна держава — два суспільні лади».

Використовуючи свій вплив на КНДР, Китай намагається стримати ядерні амбіції північнокорейського диктатора Кім Чен Ина.

За обсягом експорту Китай стабільно входить до п'ятірки основних торговельних партнерів України. На китайському ринку працює багато українських оборонних підприємств. Китай зацікавлений у розширенні взаємодії в науково-технічній, аерокосмічній сферах та ін.

Сьогодні великий інтерес для Китаю становить соняшниковий напрям сільського господарства України. Поглинюються зв'язки між КНР та Україною в реалізації освітніх програм за напрямами суднобудування, морської інформатики, ядерних технологій тощо.

ВАЖЛИВІ ДАТИ

- **1 жовтня 1949 р.** — проголошення КНР
- **1958-1963 pp.** — реалізація «плану трьох червоних прапорів»
- **1966-1976 pp.** — китайська «культурна революція»
- **1978 р.** — початок програми «четирих модернізацій» Дена Сяопіна

Питання для самоперевірки:

1. Коли було проголошено КНР?
2. Хто став лідером Китаю після перемоги комуністів у громадянській війні?
3. Хто був ініціатором «Великої пролетарської культурної революції»?
4. Якою була мета «культурної революції»? Чи досягла вона її?

Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект.
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, назив навчальної дисципліни, номер уроку, ПБ.